

HISTORISK TIDSKRIFT
(Sweden)

129:2. 2009

Det så kallade Elefantmötet

Replik till Bengt Gustafsson

Av Ola Tunander

Bengt Gustafsson skriver i det förra numret av *Historisk tidskrift* att jag skulle ha citerat den danske amiralen Jørgen Bork felaktigt, och att han inte alls ville vara anonym. Med utgångspunkt i detta påstående hävdar Gustafsson att jag har varit ovarsam i min källanvändning. Så låt oss först se vad jag har skrivit i detta sammanhang. I min bok *The secret war against Sweden* skrev jag på sidan 243: "A Danish Admiral told me that he had given approval for British Oberon submarines to go submerged through the Danish Straits".¹ Gustafsson har varit i kontakt med amiral Bork, och för att visa att jag måste ha fel citerar Gustafsson en text från brigadgeneral Michael Clemmesen, som säger:

Mødet mellem Tunander, Bork og Hillingsø fandt sted den efterfølgende dag – 14. april 2000 – i admiralens kontor på "Elefanten" [...]. Det efterfølgende referat af "Elefant-mødet" er bygget på samtaler med både Bork og Hillingsø. [...] Admiral Bork understregede over for kommentator, at han aldrig har givet en Oberon-klasse ubåd tilladelse til neddykket passage, og at han derfor heller aldrig har givet Tunander det modsatte indtryk. [Och Gustafsson tillägger: "Jag kanske skall nämna att Hillingsø i samma utredning framhåller att hans svar när det gäller intervjun med Caspar Weinberger var rent hypotetiskt. Det var bra att Bork hade ett vittne till Tunanders intervju."]²

Detta är en partsinlaga. Det är nonsens. För övrigt hölls inte detta möte på "Elefanten", som Clemmesen skriver, utan på Borks fregatt "Peder Skram", som inte låg där den nu ligger. Gustafsson skulle kanske fråga sig varför jag satt där tillsammans med amiral Bork och general Kjeld Hillingsø, varför jag hade förmåga att "sammankalla" danska amiraler och generaler och varför de nu förnekar vad de tidigare har sagt.

1. Ola Tunander, *The secret war against Sweden: US and British submarine deception in the 1980s* (London & New York 2004) s. 243.

2. Bengt Gustafsson, "Ordsvallet hjälper inte Tunander: svar på Ola Tunanders kommentar", *Historisk tidskrift* 129:1 (2009); se även <http://www.clemmesen.org/articles/Koldkrigsudredningen_samlet_net.pdf>.

Jag intervjuade general Hillingsø, tidigare chef för Natos BALTAP-kommando,³ för en artikel i *Cooperation and conflict* som bland annat behandlade det täta västliga militära samarbetet med Sverige under det kalla kriget.⁴ Jag diskuterade också ubåtsincidenterna i svenska vatten med Hillingsø, och jag lämnade honom en del material. Han nämnde bland annat dolda passager med Oberonklassubåtar genom Stora Bält. Samtidigt berättade en brittisk ubåtskapten att han hade gått med en Oberonubåt i undervattensläge genom Stora Bält och landsatt marina specialstyrkor (SBS-styrkor) på sovjetisk sida, men han kunde inte berätta vad han hade gjort på svensk sida för detta var extremt känsligt. Det är självklart att allt detta var delikat information, och den blev inte mindre delikat av att den förre amerikanske försvarsministern Caspar Weinberger den 7 mars 2000 sa till svensk tv att västliga ubåtar opererade i svenska vatten båda ”ofta” och ”regelbundet” för att testa det svenska kustförsvaret.⁵ Den förre brittiske marinministern Keith Speed berättade å sin sida en månad senare att man från brittisk sida opererade ubåtar av Oberon- och Porpoiseklass i svenska vatten med samma syfte.⁶ Hillingsø intervjuades också i dessa program. Han förklarade Weinbergers uttalande på följande vis:

Man [USA och Storbritannien] var intressert i at avprøve, om Sverige for det første var i stand til och for det andet villig til at forsvare sit territorium. Dette var en legitim NATO-intresse.⁷

Efter detta uttalande blev Hillingsø kontaktad av bland andra den tidigare danske försvarschefen amiral Sven Thiede, som bad honom om att hålla tyst därför att saken var ytterst känslig i Sverige. Men i stället skrev Hillingsø en artikel i *Berlingske Tidende* med rubriken ”Stor ståhej for ingenting” där han förklarade:

Et interview med USAs tidligere forsvarsminister Caspar Weinberger har vakt voldsomt opstyr i Sverige. Han påstår nemlig, at NATO i 1980-erne [...] sendte u-både in i svensk territorialfarvann. Tidligere svenske toppoli-

3. BALTAP (Allied Forces Baltic Approaches) var ansvarigt för Danmark och Schleswig-Holstein med huvudkvarter i Karup i Danmark. General Hillingsø var chef BALTAP 1993–1995.

4. Ola Tunander, ”The uneasy imbrication of nation-state and NATO – The case of Sweden”, *Cooperation and conflict: Nordic journal of international studies* 34:2 (1999) s. 169–203.

5. Intervju med Caspar Weinberger, *Striptease*, SVT 2, 7/3 2000.

6. Intervju med Keith Speed, *Striptease*, SVT 2, 11/4 2000.

7. Intervju med Kjeld Hillingsø, *Striptease*, SVT 2, 7/3 2000.

tiker og højtstående militære chefer er faldet over hinanden for at bede, at det intet kendte til det, og for at forlange en undersøgelse iværksat. Når overskriften antyder, at ståhejen ikke er særlig berettiget, er det fordi oplysningene ikke burde være kommet bag på svenskerne. Dels er der allerede sluppet noget ud om den videnskabelige undersøgelse af u-bådskrænkelserne,⁸ der foregår for øjeblikket. Dels er der allerede publiceret en artikel om de svenske forbindelser til NATO. Den er skrevet af dr. Ola Tunander og udkom i tidskriftet *Nordic Journal of International Studies* nr. 2/juni 1999 [...]. [Det ville] have været at tilsidesætte almindelig tjenstepligt og i øvrig også sund fornuft, hvis NATO ikke efter 1981 med regelmæssige mellemrum havde kigget ind på svensk territorialfarvand for at finde ud af, om Warszawapagtens u-både stadig tumlede frit omkring derinde, eller om svenskerne var blevet i stand til at beskytte sig selv. Den kontrol kunne det svenske forsvar også have interesse i, ja, man var måske endda glad for lidt ståhej dærude i skærgården, fordi det kunne få de bevillende myndigheder til at ryste op med lidt flere skillinger til forsvaret. Derfor kan det ikke helt afvises, at der har fundet et vist praktisk samarbejde sted. Men det har neppe omfattet politiske konsultationer, og det har nok i hovedsagen bestået af, at svenskerne ikke smed skarpe dypdebomber, når de opdagede, at u-båden der nede var fra NATO. Forarget? Det er der ingen grund til. Husk, at det var kold krig, og at den første u-båd, der blev opdaget, var fra Sovjetunionen.⁹

Hillingsø hade full tilltro till min analys, till vad Weinberger hade sagt, och för övrigt till vad Keith Speed skulle säga några dagar senare om operationer i svenska vatten med Oberon och Porpoisklassubåtar. Eftersom Hillingsø bara var en andrahandskälla när det gäller passager med Oberonklassubåtar genom Stora Bält frågade jag honom om det fanns någon jag kunde tala med. Därefter organiserade han ett möte med amiral Bork, som hade varit chef för Søværnets Operative Kommando (SOK) 1984–1988, och som varit formellt ansvarig för dessa passager. Hillingsø plockade upp mig i bil och vi åkte ut till Bork på hans fregatt "Peder Skram". Bork redogjorde klart och tydligt för dessa passager, men det är givet att jag inte ville nämna personer vid namn, eftersom aktiviteten formellt sett var olaglig. Bork menade då att den var laglig, eftersom den gjordes om till tester av de egna systemen; jag har skäl

8. Denne "videnskabelige undersøgelse" refererer till mitt arbete. Detta framgår av den fortsatte redogörelsen och det var det enda arbete om dessa incidenter som Hillingsø var informerad om vid denna tid.

9. Kjeld Hillingsø, "Stor ståhej for ingenting", *Berlingske Tidende*, 20/3 2000.

att anta att detta är något som han hade ärvt av sin föregångare Sven Thiede (som var chef för SOK 1980–1983). Hur som helst var det en känslig sak, och när jag skrev om dessa ting i min bok *Hårsfjärden* från 2001¹⁰ och i min bok *The secret war against Sweden* från 2004 nämnde jag inga namn. Hillingsø fick ett exemplar av åtminstone den första boken, och varken Bork eller Hillingsø har under dessa år vänt sig mot mina skrivningar. Hillingsø och jag fortsatte att ha diskussioner om dessa ting fram till 2005 eller tills den danska kalla krigsutredningen publicerade sin rapport.¹¹ Utredningen hade tillsatts av den danska regeringen och utförts av Dansk Institut for Internationale Studier (DIIS). I samband med den offentliga diskussionen om denna rapport sa amiral Thiede under ett stort möte på det Utrikespolitiske Selskap den 22 september 2005 att några passager i undervattensläge med brittiska eller amerikanska ubåtar genom Stora Bält aldrig hade ägt rum, och att detta hade varit olagligt. Han sa vidare att han hade talat med sina efterträdare amiral Bork och amiral Fischer om saken.¹² Därmed satte Thiede punkt för denna diskussion och ett samtal med Bork och Hillingsø var därefter uteslutet. Ett erkännande av vad som tidigare hade sagts skulle kunna leda till åtal och eventuellt fängelsestraff. Det var inget som de berörda parterna var intresserade av. Den 17 november 2005 skrev Thiede ett brev till DIIS där han vände sig mot utredningens användning av mitt arbete och begärde att den danska kalla krigsutredningen skulle be centrala svenska officerare – amiral Bror Stefenson och amiral Per Rudberg – om ursäkt för dess ”odokumenterade anklagelser”. Kopior av brevet sändes till direktören för Danmarks Udenrigsministerium, till chefsutredaren Sven Aage Christensen (DIIS), till general Bengt Gustafsson och till amiral Bror Stefenson.¹³ I detta brev uppgav general Thiede amiral Borks och general Hillingsøs namn (från det s.k. Elefant-mötet), vilket knappast kan ha mötts med någon entusiasm för att uttrycka det milt. Ett par dagar senare, den 21 november, lämnade amiral Stefenson och amiral Rudberg in en ”not” till den danska ambassadören i Stockholm. I ”noten” vände de sig mot att mitt arbete hade kommit att användas av den danska

10. Ola Tunander, *Hårsfjärden: det hemliga ubåtskriget mot Sverige* (Stockholm 2001).

11. *Danmark under den kolde krig*, 1–4 (Köpenhamn 2005).

12. Michael H. Clemmesen, ”Indlæg på Dansk Udenrigspolitiske Selskabs møde 22 SEP 2005 om DIIS utredning ’Danmark under Den Kolde Krig’”, <http://www.clemmesen.org/articles/Kommentar_ved_moedet_i_D_U_S_22_09_2005.pdf>, 5/2 2009; se även <http://www.clemmesen.org/articles/Koldkrigsudredningen_samlet_net.pdf>, 5/2 2009.

13. Admiral S. E. Thiede, ”Til formanden for bestyrelsen for Dansk Institut for International Studier, professor, dr. scient. pol. George Sørensen – Ubådsincidenterne i svenske farvande”, 17/11 2005 (privat arkiv).

utredningen, och de skrev att det "krävs en omarbetning och korrigerings av texterna".¹⁴ Från dansk sida var det oklart vilken stat de två pensionerade amiralerna representerade. Stefenson sa senare att han ville att "den danska regeringen eller utrikesministeriet åtminstone tar avstånd från det som är skrivet i rapporten om ubåtskränkningarna".¹⁵ Det är inte vanligt att centrala officerare marscherar upp på en främmande ambassad och kräver ändringar i detta lands utredningar. Thiede slöt upp bakom de svenska amiralerna men lämnade ut ett par av sina egna trots den animositet det kunde ge upphov till. Ett par dagar därefter, den 27 november, dog amiral Thiede. Historien som den presenterades av Bengt Gustafsson i förra numret av *Historisk tidskrift* tar inte hänsyn till dessa aspekter. Att en person kan finna det rimligt att ändra sin historia kan ha sin naturliga förklaring.

14. Per Rudberg & Bror Stefenson, "Till Uppdragsgivaren till Dansk Inst. For Int. Studier av studien 'Danmark under den kolde krig', Danmarks Utrikesdepartement via Danmarks Ambassade i Stockholm", 21/11 2005 (privat arkiv).

15. Jens Grund & Jette Elbæk Maessa, "Ny front i strid om koldkrigsrapport", *Jyllands-Posten*, 23/12 2005.